

سالمندی والدین، مرحله‌ای حساس و سرشار از چالش‌های جسمی، روانی و اجتماعی است که فرزندان را در معرض آزمون‌های بزرگ قرار می‌دهد. در این دوران، والدین به دلیل کاهش توانایی‌ها و افزایش نیازها، بیش از هر زمان دیگری به حمایت، محبت و درک فرزندان خود وابسته می‌شوند. در ادامه به برخی نکات ناظر به وظایف فرزندان در قبال والدین سالخورده و سالمند در دو بخش اشاره می‌شود.

پیش‌اول: بایسته‌های اخلاقی معنوی؛

بخش دوم: بایسته‌های روحی روانی.

در بخش نخست، با محوریت روایات، چارچوبی از وظایف فرزندان ترسیم می‌شود و آنان را به رعایت حقوق الهی و انسانی والدین فرا می‌خواند. آموزه‌های دینی در این حوزه، چنان دقیق و گسترده است که می‌توان آن را نقشه راهی برای زیستن در کنار والدین سالخورده دانست.

وظایف فرزندان در قبال والدین سالمند

۱. بردباری و تحمل درشتی آنها

تحمل رفتارهای نادرست والدین سالخورده یکی از وظایف فرزندان است. در رساله حقوق امام سجاده(ع) آمده است: «أَمَّا حَقُّ الْكَبِيرِ: أَنْ جَهَلَ عِلَّتَكَ تَحْتَلَّتْ وَ أَكْرَمَتْهُ قِيَمَةُ إِسْلَامِهِ مَعَ سَبْتِهِ، أَمَا حَقُّ سَالِمَنْدٍ وَ بَرِّكَرْتِ بِرِ تُوْ أَنْ اَسْتِ كَدِه...اگر او تو را جاهل خواند تحمل کنی و به خاطر اسلام و سنن گذشت نمای.»^(۱) تغییرات فیزیولوژیک سالمندان مانند تحلیل رفتن اعصاب، بیماری‌هایی نظیر آلزایمر، یا احساس نیاز دست دادن قدرت، گاه سبب بروز رفتارهایی می‌شود که تحملشان برای فرزند دشوار است. وظیفه اخلاقی در این موارد، تحمل و صبر در برابر رفتار آنها است.

۲. مقدم کردن آنها بر خود

در روایات رسیده از حضرت معصومین(ع) یکی از جلوه‌های تکریم والدین سالخورده مقدم کردن آنها بر خود دانسته شده است. امام سجاده(ع) می‌فرماید: «أَمَّا حَقُّ الْكَبِيرِ... فَإِنْ خَشَّه تَوْفِيرُ سَبْتِهِ وَ إِجْلَالُ إِسْلَامِهِ إِنَّا كَانُ مِنْ أَفْهَلِ الْفُضْلِ فِي الْإِسْلَامِ بِتَقْدِيرِهِ أَمَّا حَقُّ سَالِمَنْدٍ بِرِ تُوْ أَنْ اَسْتِ كَدِهْ وَ بِرِ خَاطِرِ سَنَنِ احْتِرَامِ نَمَائِهِ وَ چنانچه فضل و سابقه در اسلام دارد مورد تکریم و تجلیش قرار دهی و بر خود مقدم داری.»^(۲) این مقدم داشتن، می‌تواند جلوه‌ای مختلفی داشته باشد.

۳. فراهم کردن اسباب عزت و احترام آنها

فرزندان از آنچہ موجب ایجاد عزت و احترام والدین می‌شود نباید دریغ کنند. در روایتی آمده است: «إِنَّمَا أَتَاكُمْ كَرِيمٌ قَوْمٌ فَأَكْرَمُوهُ، هَرَّاهُ بَرِّكَرْتِ قَوْمِی بِرِ شِمَارِ وَاَرْدِ شُدِه، گرامی‌اش بدارند.»^(۳) هر چند ظاهر روایت درباره بزرگی یک قوم است، اما در ارتباط با والدین، مصداق بارز و امت این اکرام، پدر و مادرند که در خانواده، بزرگ‌ترین و ارجمندترین افراد محسوب می‌شوند، مخصوصاً هنگامی که به سالخوردگی رسیدند. اکرام والدین شامل رفتارهای عملی مانند بر خاستن به احترام آنها، بوسیدن دست و پیشانی، استفاده از الفاظ محترم (مثلاً «پدرجان» و «مادر جان» به جای اسم کوچک)، مشورت گرفتن از ایشان حتی در مسائلی که خود به پاسخ آن موضوع، برپه‌یز از قطع کردن سخنانشان است.

۴. رفع نیازهای زمستانی والدین

فرزندان در جایی که والدین ناتوان هستند، باید در خوردن و آشامیدن به آنها کمک کنند و نیازهای جسمانی و روزمره آنان را برآورده سازند. این کمک فقط به غذا دادن محدود نمی‌شود، بلکه شامل جلیه‌جایی، کمک به نظافت شخصی، پوشاندن لباس، همراهی برای درمان و هر آنچه که سالمندی انجام آن را دشوار می‌سازد، می‌شود. در روایتی آمده است که فردی خدمت امام صادق(ع) رسید و گفت: پدرم پیر و ضعیف و ناتوان شده است؛ طوری که برای رفع نیازهایش باید او را حمل کنیم. امام فرمود: «اگر می‌توانی، خودت این کار را انجام بده و حتی در دهانش لقمه بگذار؛ چرا که این کار فدای قیامت سیری برای عذاب است.»^(۴)

۵. حفظ کرامت در هنگام رفع نیازها

در هنگام رفع نیازهای زمستی مانند استحمام، غذا دادن، یا تعویض لباس، باید از برخورد خشن، عجله‌انه، یا بی‌حوصلگی برپه‌یز کرد و مودبانه‌ترین لحن و کلمات، با والدین سخن گفت. حريم خصوصی آنها را با بستن در اتاق و حضور تنها

شبهه: عبارت معروفی از رسول‌الله (صلی الله علیه و آله) نقل شده که حضرت فرمودند: «من و علی پدران این امت هستیم.» آیا این روایت معتبر است؟ و منظور از «پدر» بودن ایشان چیست؟ و آیا می‌شود مثلاً بگوییم حضرت زهرا و یا حضرت خدیجه (س) نیز مادر امت هستند؟ پاسخ: انسان دارای دو نوع پدر است؛ یک پدری که منشأ تولد و پیدایش انسان است و دیگری پدر روحانی و معنوی که عهده‌دار تربیت و کمال روحی و معنوی او است. در روایات متعددی پیامبر گرامی (ص) و حضرت علی(ع) پدران امت شمرده شده‌اند. این نوشتار به سند شناسی و شرح و توضیح آن روایات می‌پردازد.

۱. سند روایت

این حدیث در منابع متعددی نقل شده است. علامه مجلسی در بحرالانوار دو باب برای همین عنوان مطرح کرده است.^(۱) بیش از بیست حدیث از انواع روایت مرسل و مسند در آن گرد آمده است که مجموعه آن از تواتر معنایی برخوردار است. منظور از تواتر آن است که تعداد راویان در هر طبقه به اندازهای پرسد که از تبانی آنها بر دروغ ایمن باشد و مراد از تواتر معنایی آن است که الفاظ متن روایات با هم اختلاف‌هایی دارند؛ لیکن همه آنها در دلالت بر معنای مورد نظر (همچون پدر امت بودن پیامبر و علی) مشترک هستند.^(۲)

این حدیث در منابع متعددی نقل شده است. علامه مجلسی در بحرالانوار دو باب برای همین عنوان مطرح کرده است.^(۱) بیش از بیست حدیث از انواع روایت مرسل و مسند در آن گرد آمده است که مجموعه آن از تواتر معنایی برخوردار است. منظور از تواتر آن است که تعداد راویان در هر طبقه به اندازهای پرسد که از تبانی آنها بر دروغ ایمن باشد و مراد از تواتر معنایی آن است که الفاظ متن روایات با هم اختلاف‌هایی دارند؛ لیکن همه آنها در دلالت بر معنای مورد نظر (همچون پدر امت بودن پیامبر و علی) مشترک هستند.^(۲)

۲. متن روایت
۱. امام رضا(ع) از پدران پُرگوارشان از رسول خدا(ص) نقل فرمودند: أَنَا سَيِّدٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَنَا خَيْرٌ مِنْ جَبْرِئِلَ وَ میکائیلَ وَ اسرافیلَ وَ خَمَلَةُ الْعَرْشِ وَ جَمِيعِ مَلَائِكَةِ اللَّهِ الْمُقَرَّبِينَ وَ أَنَبِیَّاهُ الْإِسْرَئِئِیلینَ وَ أَنَا أَصْحَابُ الشَّفَاعَةِ وَ الْوَحْشُ الشَّرِیفُ وَ أَنَا وَ عَلِیٌّ أَبَوَاهُ اللَّهُ مِنْ عَرَفَاتٍ فَقَدْ عَرَفَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مِنْ لَدُنْهُ إِنَّا كُنَّا فَقَدْ لَکَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مِنْ عَلِیٍّ سِبْطًا أَمَنَیْ وَ سَيِّدًا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنَ وَ مِنْ وَلَدِ الْحُسَيْنِ سَنَّةُ أَمَّتِهِ طَائِفَتُهُمْ طَائِفَتُی وَ مَعَهُنَّ مَعْصِیَتِی تَأْسِیْلُهُمْ فَاتَّبِعُونِی وَ مَهْدِیْتُهُمْ؛^(۳) «من سید مخلوقات خدای تعالی هستم و من از جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و حاملان عرش و همه ملائکه مقربین و انبیاء و رسولان الهی برترم و من صاحب شفاعت و حوض شریف هستم و من علی و پدر این امت هستم؛ کسی که ما را شناساند حتمی و تعالی را شناخته است و کسی که ما را انکار کند خدای تعالی را انکار کرده است و من توادۀ این امت و سید جوانان بهشتی یعنی حسن و حسین از فرزندان علی است و از فرزندان حسین نام امام خواهد بود که طاعت ایشان طاعت من و معصیت آنها معصیت من است. نهمن آنان قائم و مهدی ایشان است.

۲. پیامبر گرامی(ص) خطاب به حضرت علی(ع) فرمودند: أَنَا وَ أَنْتَ أَبَوَاهُ اللَّهُ فَتَلَّ اللَّهُ قُلَّتُنْ لَنَا مِنْ عَقَّتَا... من و تو پدر این امت هستیم. لغت خلدوند بر کسانی که علی ما شوند. امام رضا(ع) می‌فرماید: «در ذیل آب‌شکر لی و ابوالدینک؛ «اگر شکر خلدوند را در خداوند خود را با رسول خدا نقل فرمودند: سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ وَ سَالَهُ جَابِرٌ عَنْ هَذِهِ الْأَشْکَرِ لِی وَ لِوَالِدَیْکَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ وَ عَلِیٌّ ابْنُ ابْنِی طَالِبٍ.»^(۴) مراد از والدین پیامبر(ص) و علی(ع) هستند.

۳. شرح روایت

راغب اصفهانی با توجه به استعمال واژه «آب» در موارد اضافه به اسبها و وصفها؛ مثل ابو الحرب (برافروخته جنگ)، ابو الاصفیاف (رسیدگی کننده به امور مهمانان)، می‌گوید: «آب

مهارت‌های رفتاری در قبال والدین سالمند

فرد ضروری، کاملاً رعایت کرد تا آبرویشان حفظ شود. به جای کلمات تحقیرآمیز، از عبارات محترمانه استفاده شود. در هنگام رفع نیازها، با گفتن جملاتی مثل «این روزها، فرصت جبران زحمات شمامست»، احساس شرمساری از آنها دور شود.

۶. صداقت و مسئولیت‌پذیری

تعهد به انجام دقیق و کامل وظایف، پرهیز از سهل‌انگاری و شفاف‌سازی کامل وضعیت سالمند با خانواده از دیگر وظایف فرزندان است. صداقت یعنی عدم پنهان‌کاری اطلاعات و اطلاع‌رسانی فوری در صورت بروز مشکل، مسئولیت‌پذیری نیز با حضور به‌موقع و پیگیری جزئیات و کارهای برعهده گرفته‌شده تحقق می‌یابد.

۷. رازداری و حفظ حریم خصوصی

محرماتنه داشتن اطلاعات حساس مانند بیماری، مسائل مالی و رعایت کامل حریم شخصی، احساس امنیت و استقلال والد سالمند را تقویت کرده و عمیق‌ترین نشانه احترام به شخصیت او محسوب می‌شود.

۸. رفع نیازهای مالی

والدین سالمند به دلیل کم‌توانی جسمی و محرومیت از کار و تلاش ممکن است در تأمین معاش زندگی خود به سختی بیهفتند که در این موارد، رفع نیازهای مالی و مادی آنها برعهده فرزندان است.

در روایتی آمده است که فردی خدمت امام صادق(ع) رسید و گفت: پدرم پیر و ضعیف و ناتوان شده است؛ طوری که برای رفع نیازهایش باید او را حمل کنیم. امام فرمود: «اگر می‌توانی، خودت این کار را انجام بده و حتی در دهانش لقمه بگذار؛ چرا که این کار فدای قیامت سیری برای عذاب است.»

۹. مقدم کردن در مجالس و محافل
اخلاقی اسلامی حکم می‌کند سالمندان بر کوچک‌تراها مقدم شوند و برای والدین سالخورده این تقدم به نحو اولویت وجود خواهد داشت. تقدم والدین می‌تواند مصداقی مختلفی داشته باشد، مانند تقدم در غذا، راه رفتن، سخن گفتن، جای دادن در مجالس و مهمانی‌ها، و... در روایتی به یک نمونه از این کار اشاره شده و آمده است: «أَمَّا حَقُّ الْكَبِيرِ... لَا تُشْبِهُهُ إِلَى طَرِيقِ وَ لَا تَوْفُّمَهُ فِي طَرِیقٍ؛ اما حق بزرگ‌تر و سالمند بر تو آن است که اگر در راهی همراه بودی؛ از او سبقت نگیری و پیش روی او حرکت نکنی.»^(۵)

۱۰. پرهیز از آزار و اذیت و غمگین ساختن آنها
فرزندان از هر گونه رفتاری که موجب آزار و اذیت والدین می‌شود و یا موجب غمگین ساختن آنها می‌شود باید پرهیز کنند. در روایتی آمده است: «شخصی که والدین خود را غمگین سازد در واقع مورد عاق آنها قرار می‌گیرد.»^(۶) در همین رابطه، فریاد زدن و تندى کردن یکی از مصداقی آزار و اذیت والدین است که با حرکت کردن آن پرهیز شود.

۱۱. پرهیز از بی‌مهری و بردن به خانه سالمندان
در فرهنگ‌های غربیبنی سالمندان غالباً در سالمندی مورد طرد قرار می‌گیرند و به مراکز نگهداری در سالمندان سپرده

امّا یَنْتَلِزِعُ عَنْدَکَ الْکَبِیْرُ اَحَدُھُمَا اَوْ کِلَاهُمَا قَلًا تَشَلُّ لُھْمَا فِیْ وَ لَا تَنْهَرُھُمَا و قُلْ لُھْمَا قُلًا کَرِیْمًا

می‌شوند. این در حالی است که در آموزه‌های دینی از سویی این کار درست نیست، به طوری که وظیفه نگهداری و انجام کارهای والدین برعهده فرزندان گذاشته شده و از سوی دیگر عاملی برای برخی محرومیت‌ها محسوب می‌شود. در روایتی، پیامبر اکرم وجود سالخورده‌گان در میان خانواده‌ها و جدا نکردن آنها از خود را مایه نزول برکات دانسته‌اند.^(۱)

۱۲. پرهیز از به رخ کشیدن ضعف، نادانی و عیب
باید از هرگونه رفتاری که نشانه به رخ کشیدن ضعف‌ها و ناتوانی‌های والدین باشد پرهیز شود. در روایتی آمده است: «أَمَّا حَقُّ الْکَبِیْرِ... لَا تُشْتَخِجْھُ؛ اما حق بزرگ‌تر و سالمند بر تو آن است که جلش را به رخ کشی نکشی.»

۱۲. پرهیز از مقابله و رویارویی در هنگام اختلاف نظر
اختلاف نظر با والدین سالخورده یکی از چالش‌هایی است که امروزه بسیاری از فرزندان با آن مواجه هستند. یکی از نکاتی که در این مواقع باید مورد توجه قرار گیرد پرهیز از منازعه و رویرویی با آنها است. در روایتی آمده است: «أَمَّا حَقُّ الْکَبِیْرِ... تَرْکُ مَقَابِلَتِهِ عِنْدَ الْخُصَامِ؛ اما حق بزرگ‌تر و سالمند بر تو آن است که اگر با تو به منازعه پرداخت با آن مقابله نکنی.»

بخش دوم: بایسته‌های روحی روانی
تبعّد روحی- روانی مراقبت از والدین سالخورده که در حقیقت جزئی از وظایف اخلاقی فرزندان است، نقشی حیاتی و گاه مغفول‌مانده در کیفیت زندگی آنان ایفا می‌کند. در ادامه به برخی از نکات مرتبط با ابعاد روان‌شناختی والدین سالخورده که بایسته رعایت است، اشاره می‌شود.

۱. انس گرفتن و همدل شدن

والدین با افزایش سن، از لحاظ عاطفی حساس‌تر شده و به دلیل ازدواج و اشتغال فرزندان، با کاهش معاشرت مواجه می‌شوند. ضروری است فرزندان زمان مشخصی را برای دیدار والدین اختصاص دهند و در این همنشینی، حضور قلبی و توجه کامل داشته باشند، نه صرفاً حضور فیزیکی. انجام کارهای پیاده‌روی، تماشای فیلم، یا شنیدن دعا، کیفیت انس را افزایش می‌دهد. در روزهای غیرحضور، تماس تلفنی با والدین ارزش قابل توجهی دارد.

فرزندان در هنگام پریشان‌خاطری والدین، باید با سخنان آرامش‌بخش و رفتارهای تسکین‌دهنده مانند دست گرفتن، بوسیدن پیشانی، یا کنارش نشستن در سکوت، اضطرابشان را کاهش دهند. به جای طسّر نگرانی، با دقت گوش دهند، نگرانی را تأیید کنند و با دلایل منطقی و امیدوارکننده، آرامش را به آنها بازگردانند. جملاتی مانند «من هستم و تا آخر کنارتان خواهم بود» و یادآوری رحمت الهی، از بهترین شیخن آرامش‌بخش است.

والدین با افزایش سن، از لحاظ عاطفی حساس‌تر شده و به دلیل ازدواج و اشتغال فرزندان، با کاهش معاشرت مواجه می‌شوند. ضروری است فرزندان زمان مشخصی را برای دیدار والدین اختصاص دهند و در این همنشینی، حضور قلبی و توجه کامل داشته باشند، نه صرفاً حضور فیزیکی. انجام کارهای مشترک مانند پیاده‌روی، تماشای فیلم، یا شنیدن دعا، کیفیت انس را افزایش می‌دهد. در روزهای غیرحضور، تماس تلفنی یا تصویری تا حدی خلأ همدلی را جبران می‌کند.

شبهه ها و پاسخ ها

معنای پدر بودن پیامبر (ص) و امام علی (ع) برای امت

شایسته می‌بینید که بیشتر توضیح دهید؟ حضرت فرمودند:

بلی آیا می‌دانی که رسول خدا (ص) فرمودند: من و علی دو پدر این امت هستیم؟ عرض کردم: آری. فرمود: آیا می‌دانی رسول خدا پدر تمام امت است؟ علی در جواب گفت: من از پدرم پیامبر است؟ عرض کردم: آری. حضرت فرمودند: آیا می‌دانی علی(ع) قاسم (تقسیم‌کننده) بهشت و دوزخ است؟ عرض کردم: آری. فرمودند: پس به پیامبر ابوالقاسم گفته شد زیرا با این بیان حضرتش پدر تقسیم‌کننده بهشت و دوزخ بودند. عرض کردم: معنای این عبارت چیست؟ فرمودند: شفتت و مهربانی نبی اکرم محمد بر همه امتون شفتت پدران بر اولاد است و برترین امت،حضرت علی است، پس شفتت نبی بر آن حضرت از مهربانی‌اش نسبت به دیگران بیشتر است و پس از نبی اکرم شفتت علی بر امت همچون شفتت پیامبر بر امت است؛ چه آنکه آن حضرت وصی و خلیفه و امام بعد از پیامبر بوده‌پس باید همچون آن حضرت

در معنای «آب» گفته شده، هر کسی که سبب پیدایش، اصلاح یا پیرایش و ظهور چیزی شود آن را «آب» می‌گویند. یک پدر منشأ تولید و پیدایش انسان است که همان پدر جسمانی است و دیگری پدری است که منشأ تربیت و ترقی و کمال انسان است که پدر روحانی قلمداد می‌شود. پیامبر گرامی (ص) و حضرت علی(ع) پدران روحانی و معنوی امت هستند که با علم و حکمت، امت را تربیت و تعلیم داده و از آشتی دوزخ دور می‌سازند.

نسبت به امت باشند فلذا پیامبر فرمودند: من و علی دو پدر این امت هستیم. آن حضرت بالای منبر رفت و فرمودند: کسی که از خود قرض یا عیالی باقی گذارد، قرضش بر عهده من و ولایت بر عیالش با من است و کسی که از خود یا به جا گذارد، تعاقب و بر او تلاش دارد، سپس امام رضا(ع) فرمودند: پس نبی اکرم و ولی به امت است از پدران و مادرانش به آنها حتی از خود این نسبت به خودشان نیز اولی است و همچنین امیرالمؤمنین بعد از پیامبر؛ یعنی ایشان نیز اولی به امت هستند از پدران و مادران و حتی خودشان نسبت به خودشان.
۲. حضرت علی(ع) فرمودند: الْإِنْسَانُ الْوَلَدَانِ أَوْجِبَ اللَّهُ لَھُمَا الشُّكْرَ ھُمَا الْوَلَدَانِ وَلَدَا الْعِلْمَ وَ زَوَّیَا الْحُکْمَ وَ أَمَرَ الْإِنْسَانَ بِطَائِفَتِھِمَا»^(۱) «خداوند شکرگزاری از دو پدر امت را (پیامبر و علی) واجب کرده است، زیرا آنان به امت، علم و حکمت را آموزش دادند و خداوند نیز طاعت از آنان را واجب کرده است.

معارف

۴. درک شرایط آنها

فرزندان باید چالش‌هایی مانند تنهایی، دلگتگی و کاهش توانایی‌های والدین را درک کنند و با همدلی (نه فقط همدردی) خود را جای آنها بگذارند. آگاهی از تغییرات سالمندی، باعث می‌شود رفتارهای عجیب آنها را به لجاجت نسبت ندهند.

۵. نقش مهارت‌ها و دانش‌های مراقبتی

داشتن دانش و مهارت کافی شامل اصول بهداشت، تغذیه، جلیه‌جایی ایمن، مدیریت بیماری‌ها و ارتباط مؤثر، برای جلوگیری از خطاهای ناشی از ناآگاهی لازم است. آموزش دیدگی، کیفیت مراقبت و رعایت اخلاقی را به طور مستقیم ارتقا می‌بخشد.

تجربه

مراقبت اخلاقی از والدین سالخورده، ترکیبی هماهنگ از دو بُعد معنوی و روانی است که هر یک مکمل دیگری و جزو وظایف فرزندان به شمار می‌روند.

در بُعد معنوی، وظایفی چون بردباری در برابر رفتارهای ناشی از پیری، مقدم داشتن والدین بر خود، فراهم آوردن اسباب عزت و احترام، رفع نیازهای زمستی با حفظ کرامت، صداقت و رازداری، تأمین نیازهای مالی، تکریم در مجالس، پرهیز از آزار و بی‌مهری، جلوگیری از به رخ کشیدن ضعف‌ها و دوری از رویارویی در اختلاف نظر‌ها، ستون‌های اصلی این مراقبت را تشکیل می‌دهند.

اختلاف نظر با والدین سالخورده یکی از چالش‌هایی است که امروزه بسیاری از فرزندان با آن مواجه هستند. یکی از نکاتی که در این مواقع باید مورد توجه قرار گیرد پرهیز از منازعه و رودرویی با آنها است.

در تبعّد روانی نیز، انس گرفتن و همدل شدن، توجه به علایق و نیازهای روحی، آرامش‌بخشی در پریشانی‌ها، درک همدلانه شرایط سالمندی و کسب مهارت‌های مراقبتی، نقش حیاتی در حفظ سلامت روان و عزت نفس والدین ایفا می‌کنند. این دو ساحت در کنار یکدیگر، الگوی جامع از مراقبت اخلاقی ارائه می‌دهند که ضمن حفظ کرامت و استقلال والدین، آنان را از انزوا و افسردگی رهایی بخشیده و بستر آرامش و رضایت آنها را فراهم می‌کند.

منابع جهت مطالعه بیشتر

۱- ناجی جزایری، سیدهاشم، فرزندان رحمت شده و فرزندان نفیرن شده، چاپ سوم، قم، دانش، ۱۳۹۰.

۲- نوری‌پرهی، محمد، حکمت‌نامه سالمند و اندرزنامه جوان، قم، دارالحدیث، ۱۳۹۷.

پی‌نوشت‌ها:

۱ و ۲- مجلسی، محمدباقر، بحرالانوار، بیروت، دارالاحیاء، ۱۴۰۳، ج ۱، ص ۱۹.
۳- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، کافی، مصحح علی‌اکبر غفاری و حسین اخوندی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۴، ج ۲، ص ۵۶۹.
۴- محمد نوری طهرانی، مستدرک الوسائل، بیروت، مؤسسه آل‌البیت(ع) لإحياء التراث، ۱۴۰۸، ج ۱۵، ص ۲۰۲.
۵- مجلسی، محمدباقر، معالم، ۶- ابن‌بابویه، محمد بن علی، من البحیره القلیه، بیروت، دارالاضواء، ۱۴۰۵، ج ۴، ص ۲۶۹.
۷- مجلسی، محمدباقر، همان، ج ۲، ص ۱۲۷.
۸ و ۹- همان، ج ۲، ص ۱۹.

*** روح‌الله شهرباری**

۴. واژه «ام» برای حضرت زهرا(س)

در زیارت امه حضرت فاطمه زهرا (س) در بیستم جمادی الاولی، روز ولادت آن حضرت وارد شدید: السَّلَامُ عَلَیْکَ یا أُمِّ الْخَیْثِ وَ الْحُسَیْنِ سَیِّدَی شَیْبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ السَّلَامُ عَلَیْکَ یَا أُمِّ الْمُؤْمِنِینَ»^(۱) در ایسن زیارت‌نامه آن حضرت را به عنوان «ام المؤمنین» سلام می‌دهیم و ایشان را مادر مؤمنان خطاب می‌کنیم. از این رو می‌توان ایشان را مادر این امت دانست.

قرآن کریم در آیه شش سوره احزاب از همسران پیامبر به عنوان «لهنّ الاموال المؤمنین» نام می‌برد: اَلَّذِیْ اُولٰٓئِکَ بِالْمُؤْمِنِیْنَ مِنْ اَنْفُسِهِنَّ وَ اَزْوَاجِهٖ اَمَّاھُنَّھِمْ پیامبر نسبت به مؤمنان از خودشان سزاوارتر است و همسران او مادران اولی المؤمنان محسوب می‌شوند. این توجه به این آیه حضرت خدیجه (س) مادر امت است. البته باید توجه داشت در تشبیه همسران پیامبر به مادران مؤمنین فقط دو حکم شرعی از احکام مادر جاری می‌شود که وجوب احترام و حرام بودن ازدواج است و دیگر احکام مادر مثل ارث، جواز نگاه کردن (محرمیت)، خواهر بودن با دختران مادر و... در این لقب جاری نیست. ^(۲)

شهیدمطهری حکمت‌این لقب و سب زمعنویت ازدواج با زنان پیامبر را مورد سوء استفاده قرار نگرفت و ابزار نشدن همسران پیامبر می‌داند که دارای شہرت و احترام در میان مسلمانان بودند و این احتمال وجود داشت که توسط عناصر خودخواه و ماجراجو برای رسیدن به اهداف سیاسی و اجتماعی طعمه واقع شوند.^(۳)

تجربه

در معنای «آب» گفته شده، هر کسی که سبب پیدایش، اصلاح یا پیرایش و ظهور چیزی شود آن را «آب» می‌گویند. یک پدر منشأ تولید و پیدایش انسان است که همان پدر جسمانی است و دیگری پدری است که منشأ تربیت و ترقی و کمال انسان است که پدر روحانی قلمداد می‌شود.

پیامبر گرامی(ص) و حضرت علی(ع) پدران روحانی و معنوی امت هستند که با علم و حکمت، امت را تربیت و تعلیم داده و از آشتی دوزخ دور می‌سازند. پیامبر اکرم برای امتش همانند پدری مهربان بر فرزندان خویش بوده است و همین طوری علی ابن ابی طالب به فرزندش محمد و پس از وفات رسول اکرم، وصی و جانشین وی و رهبر امت قرار گرفت. او نیز برای امتش همانند پدری مهربان و شفیق عمل می‌کرد.

۱. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ج ۳۶، ص ۴. در احیاء التراث العربی، بیروت، چاپ دوم، ۱۴۰۳.
۲. باب ۲۶ ان الولدین رسول الله و امیر المؤمنین؛ من همان، ج ۲۲، ص ۲۵۷، باب ۱۵ ناول والدین و الولد و الارحام و ذوی القربی بهم.
۳. سیاحتی، جعفر، اصول الحدیث و احکامه فی علم التاریخ، ۲، ص ۵۰. مؤسسه الامام الصادق، چاپ چهارم، ۱۳۶۶.
۴. ابن بابویه، محمد بن علی، کمال الدین، ج ۱، ص ۲۶۱. اسلامیه، تهران، چاپ دوم، ۱۳۹۵.
۵. ابن بابویه، محمد بن علی، معانی الاخبار، ص ۱۱۸. دفتر انتشارات اسلامی، قم، چاپ اول، ۱۴۰۳.
۶. لقمان، آیه ۱۴.
۷. کافی، فوات بن ابراهیم، تفسیر فرات الکوفی، ص ۳۲۵. مؤسسه الطبع و النشر فی وزاره الإرشاد الإسلامی، تهران، چاپ اول، ۱۴۱۰.
۸. رغب اصفهانی، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، ج ۴، ص ۱۲۰. مترضوی، تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۴.
۹. ابن بابویه، محمد بن علی، عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۸۵ و ۸۶. نشر نجش، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۸.
۱۰. ابن بابویه، محمد بن علی، علل الصراغ، ج ۱، ص ۱۲۷. کانیفرش داری، قم، چاپ اول، ۱۳۸۵.
۱۱. ابن بابویه، محمد بن علی، معانی الاخبار، ص ۱۲. دفتر انتشارات اسلامی، قم، چاپ اول، ۱۴۰۳.
۱۲. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی، ج ۸، ص ۴۲۸. دار الکتب الاسلامیه، تهران، چاپ چهارم، ۱۴۰۷.
۱۳. ابن بابویه، محمد بن علی، معانی الاخبار، ص ۱۲. دفتر انتشارات اسلامی، قم، چاپ اول، ۱۴۰۳.
۱۴. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱۲، ص ۲۰۷. دار الکتب الاسلامیه، تهران، چاپ سی و دوم، ۱۳۷۴.
۱۵. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، ۱۳۹۰، ج ۱۹، ص ۳۲۱. صدرا، ۱۳۹۰.

*** محمدرضا حاجیانی**
۱- مجموعه آثار استاد شهید مطهری(ره)، ج ۳۰، ص ۱۲۲ و ۱۲۳، با تلخیص و ویرایش

صفحه ۱۱

سه شنبه ۱۰ شهریور ۱۴۰۵

۱۹ ربیع‌الاول ۱۴۴۸ - شماره ۲۴۲۳۳

چراغ راه

شاخص خیر الهی برای بند گان

قال‌النبی(ص): «إذا اراد الله بعد خیرا صیر حوائج الناس الیه».
پیامبر اکرم(ص) فرمود: هنگامی که خداوند برای پندهای نیکی بخواهد، نیازها و خواسته‌های مردم را به سوی او روانه می‌سازد.^(۱)

۱- نهج‌الفصاحه، ترجمه ابوالقاسم پاینده، شماره ۱۴۵۸

حکایت خوبان

جزای ستغمران‌هایی که مردم را به نیکی دعوت می‌کنند

ولی خودشان را فراموش می‌کنند!

پیامبر گرامی(ص) فرمود: در شب مراجع جمعی را در آتش یافتیم که لب‌های آنها را به مقراض‌ها (چیچی‌ها) می‌پریدند. از جبرئیل سوءمعلمشان را پرسیدم. گفت: «هولاء خطباء من اهل النار(الدنیا) كانوا یأمرون الناس بالبر و ینسون انفسهم» جبرئیل گفت: این افراد ستغمران را و خطبایی دنیاطلبی هستند که مردم را به نیکی امر می‌کردند، اما خودشان را فراموش می‌کردند!^(۲)

۱- مجمع‌البیان، طبرسی، ج ۱، ص ۹۸

پرسش و پاسخ

راهکارهای مقابله با جنگ نرم (۱)

پرسش:

از منظر آموزه‌های وحیانی چه راهکارهایی جهت مقابله با جنگ نرم دشمنان ارائه شده است؟

پاسخ:

اعتقادات و باورهای مردم، زیربنای اخلاقی و رفتار افراد در جامعه‌اند. از این‌رو در مقابله با جنگ نرم، اولویت با اصلاح و بازسازی و تثبیت باورهای جامعه است که در اینجا به اهم موارد آن می‌پردازیم:

۱- تعمیق و ترویج باورها و ارزش‌های دینی
اعتقادات و باورها که در ایمان به خداوند و عمل صالح تجلی پیدا می‌کند، بزرگ‌ترین عامل پیروزی بر دشمنان اسلام و مشکلات و چالش‌ها می‌باشد. هرچه این ایمان قوی‌تر و عمیق‌تر باشد و در ظرف روح و قلب آدمی جای گرفته باشد، کارایی آن نیز بیشتر و مؤثرتر خواهد بود. تعمیق باورهای دینی در جامعه، همچون سندی پولادین، مانع هر گونه نفوذ و تأثیرگذاری جنگ نرم در جامعه می‌شود. آری، ایمان راسخ، انسان‌ها را در مقابل آثار تخریبی جنگ نرم دشمنان اسلام، مصونیت بخشیده و بر تهدید و مسئولیت آنان می‌افزاید. برای اعتقادات و باورها سه مرحله وجود دارد: ۲- عین‌البیقین - ۳- عین‌البیقین - علم‌البیقین. علم‌البیقین یعنی اینکه انسان با دلایل گوناگونی به چیزی با اندا شود، مانند: کسی که با مشاهده دود به وجود آتش اعتقاد و باور پیدا می‌کند. عین‌البیقین یعنی اینکه انسان به مرحله مشاهده می‌رسد و مثلاً آتش را می‌بیند و علم‌البیقین او تقویت و تشدید می‌شود. و بالاخره چگونگی آخرین مرحله حلقه حلقه‌بیقین است که در آتش وارد شود و حرارت و سوزش آن را با تمام وجود حس کرده و به صفات آتش پی می‌برد، که این بالاترین مرحله یقین است. به بیسان دیگر مرحله اول یعنی علم‌البیقین جنبه عمومی دارد، مرحله دوم یعنی عین‌البیقین برای پرهیزکاران است، و مرحله سوم یعنی حقی‌البیقین مخصوص خالصان و مقربان است.

در آیاتی از قرآن کریم، به نقش ایمان‌های سطحی و ایمان‌های عمیق در مقابله با جنگ نرم دشمنان اشاره شده است: ۱- «قالت الاعراب آمنا قل لم تمنونا ولكن قولوا اسلمنا ولما يدخل الایمان فی قلوبکم» اعراب بادی‌نشین گفتند: ایمان آوردیم، بگو شما ایمان نیادوردید، ولی بگویید اسلام آوردیم، زیرا هنوز ایمان وارد قلوب شما نشده است. (حجرات-۱۴)

۲- «یا ایها الذین امنوا، امنوا بالله ورسوله و الکتاب الذی ن